הלכה · משנה תורה · מפרשים · אור שמח · ספר קניין

אור שמח על משנה תורה, הלכות עבדים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור שמח על משנה תורה, הלכות עבדים

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-שמח-על-משנה-תורה-הלכות-עבדים/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ב 4
פרק ב 5
הלכה ז 5
הלכה ח 5
הלכה יב 6
פרק ג 6
הלכה א 6
הלכה ג 6
הלכה ד 7
הלכה ח 7
הלכה יא 10
הלכה יג 10
פרק ד 10
הלכה ב 10
הלכה ד 10
הלכה ה 12
הלכה ו 15
הלכה ח 15
הלכה ט 15
הלכה י 15
הלכה טו 15
פרק ה 17
הלכה ג 17
הלכה ד 17
הלכה ה 18
הלכה יב 18
הלכה טז 19
הלכה יז 20
פרק ו 20
הלכה ד 20
הלכה ו 20
פרק ז 21
הלכה ה 21
הלכה ז 22
פרק ח 24
הלכה ז 24
הלכה יז 24
הלכה כ 24
הלכה כא 25
פרק ט 25
הלכה ז 25

פרק א

הלכה ב

כבר ביארנו שאין האשה נמכרת כו'.

[**נ"ב** בהלכות גניבה פרק ג'].

וכן אינה מוכרת את עצמה:

ראה במשנה למלך ראיות משמועות מפורשות דלא משכחת שפחה עברית רק בקטנה. ובזה יתפרש לן שמועה שעמעמו בה קדמאי, והיא בפ"ק דקדושין בסוגיא דחופה קונה דיליף דחופה קונה מקו"ח מכסף ושטר, ופריך מה להצד השוה שבהן שישנן בע"כ, ורב הונא כסף באישות מיהא לא אשכחן בע"כ, והקשו דהא אב מקבל כסף קדושין לבתו קטנה ועוד הא מוסר בתו קטנה לחופה בע"כ למנוול ומוכה שחין, ותירצו דמה שהאב עומד במקום בתו הוא וא"כ אין קנין בע"כ רק מדעת האב דאיהו המקנה וזכות למוסרה לאישות יהיב ליה רחמנא, והקשו א"כ איך אמר דכסף איכא בע"כ באמה העבריה הלא גם שם האב מוכרה מדעתו ואיהו במקום בתו קאי ונדחקו שם בתוספות, אמנם לזה א"ש, דבאישות מסרה ליה רחמנא זכות בתו מה שיש זכות בידה לעשות בעצמה כשהיא גדולה, זה הזכות יהיב רחמנא לאב כיון דלאו בר דיעה הויא ויהיב לאב דאיהו בר דעת וידו כידה ומה דהיא מתקדשת מדעת האב הוי כאילו כשהיא גדולה מתקדשת מדעת עצמה, אבל כאן במכר הלא כשהיא גדולה אין ביד אשה למכור את עצמה לאמה, ורק לאב זכי רחמנא למוכרה לאמה, וא"כ לא יתכן לומר דרחמנא שקיל זכות דילה ויהיב לאביה דהא כשהיא גדולה אין זה הזכות בידה, וא"כ הוא זכות פרטי דרחמנא זכיה לאב למוכרה לאמה בע"כ כשהיא קטנה ולא שייך לומר דהוי הזכות מדעת האב, ומה דהוי מדעתו כאילו הוי מדעת דילה, דבדעת דילה לא מהני לענין מכר כלל כשהיא גדולה ורק להאב יש רשות למוכרה בע"כ, ושפיר אמר דכסף בע"כ באמה העבריה, וזה נכון בס"ד:

ואין הגר נקנה בעבד עברי:

עיין הגהות, שבמכילתא תניא לרבות הגר, ומיירי בגר שאמו מישראל דמשפחת אמו קרויה משפחה לגבי דידיה, פירוש כיון שאין לו משפחה מצד אביו, לדידיה משפחת אם הוי משפחה, דאל"כ הא אמרינן משפחת אב קרוי משפחה ולא מאם, וכמו שאמרו בפרק יש נוחלין (דף קט) ממשפחתו וירש אותה משפחת אב קרוי משפחה ולא משפחת אם. אמנם נ"ל, דהמכילתא סברה כמו דסבר ר' יהודה בן ר' שמעון שם (דף קיד) דדבר תורה האם יורשת את בנה, ופירשו שם תוספות דהכוונה בגר שאין לו יורשין מצד האב, דהגיורת יורשת את בנה ולא הוי נכסיו הפקר, א"כ לדידיה אמרינן דשארו הקרוב אליו

וירש אותה קאי על מי שיש לו אב מצד האב, ומי שאין לו יורשים מצד האב זה בגר יורשין אותו מצד אמו דלגבי גר משפחת אם קרויה משפחה, ולכן שפיר קרינא בגר שאמו מישראל ושב אל משפחתו, ולכן לדידן דקיי"ל דאין האם יורשת את בנה כלל והנכסים הוי הפקר, [ויעוין ירושלמי סוף שביעית, מי שמת סוף משפחתו ואין לו יורש אלא אמו כו'], חזינא דאף דאין לו משפחת אב לא קרינא באמו שארו ממשפחתו דגם לדידיה לא הוי משפחת אם משפחה, לכן כל זמן שאין אביו מישראל שאין לו משפחה מצד אביו אינו נמכר לעבד עברי ולכן השמיטו רבינו, ונכון:

פרק ב

הלכה ז

וקרוב קרוב קודם שנאמר וכו':

רש"י פירש, דאם אין לקרוב הקרוב במה לגאול אז אין מצוה על מי שאחריו לגאול אותו וכן בשדה אחוזה. ובזה מיושב קושיית תוס' ד"ה ומה מי שאינו נגאל באלה נגאל בשש זה שנגאל באלה נגאל בשש, וא"ת שדה אחוזה יוכיח שנגאלת באלה ואינה נגאלת בשש כו', דבשדה אחוזה הואיל והוא הגואל אין קרוב קודם לגאלו ואם ימות המוכר הלא איהו היורש לכן הוי כהמוכר עצמו משא"כ בעבד עברי דלא שייך זה, ולכן אם הקילה התורה לגאלו באלה כש"כ דנגאל בשש קו"ח מנמכר לישראל, ופשוט:

הלכה ח

לא תבואה ולא כלים כו':

גירסת הירושלמי בכסף הוא נגאל לא כהבבלי בכסף הוא נקנה, ולכן סבר דבשוה כסף אינו נגאל [והבבלי לא פליג בזה] לכן אמר דבכל מקום דאיתרבי שוה כסף ככסף הוה"ד קרקע [יעוין תוס' ריש קדושין] ובנמכר לגר תושב ועו"ג דאסור להקנות להם דבר המחובר לקרקע דכתיב לא תחנם לא תתן להם חניה בקרקע, לכן בקרקע ודבר המחובר לקרקע ודאי דאינו נפדה, רק בתבואה וכלים סד"א דנפדה לכן תנא קרא כסף תרי זימני למעט דוקא בכסף נפדה לא בתבואה וכלים. וטעמו מושכל, דהתורה חששה הרבה שלא יגלום עליו וחשב עם קונהו לכן אם יתן לו שוה כסף יאמר העו"ג ששמו הרבה משויין לכן אמרה תורה שרק בכסף הוא נגאל. אולם זה דוקא בע"כ דאדון ככל היוצא בגרעון כסף, אבל מדעתו ורצונו של האדון יוצא אפילו בשוה כסף, וזה שאמר הירושלמי שם, שאם ביקש לגרוע כו', פירוש אם האדון ביקש לגרוע להוציאו לחירות ע"י גרעון, שמגרע ויוצא אפילו בתבואה אפילו בכלים, ונכון:

ולפ"ז לפי מש"כ בתוס' פרק הגוזל ומאכיל דמ"ד גזל עו"ג מותר לא דרש להנהו קראי כך, אז לא מסתבר למעט שאינו נגאל בשוה כסף ואכמ"ל, ולשיטת רבינו מיושב קושיית תוספות (בדף כ) ל"ל קרא ומצא כדי גאולתו בשדה אחוזה שאינו גואל לחצאין ליליף קו"ח מע"ע הנמכר לנכרי יעו"ש, ולפ"ז א"ש דאיכא למיפרך מה לע"ע הנמכר לנכרי שאינו נגאל בשוה כסף תאמר שדה אחוזה שנגאל בשוה כסף לפיכך הוא נגאל לחצאין. אמנם מדברי רבינו משמע דגריס משום דאיכא למימר ע"ע הנמכר לישראל יוכיח כו' ואין לוה וגואל לחצאין יעו"ש, ומנמכר לישראל איכא למימר דשאני דאינו נגאל לקרובים תאמר בשדה אחוזה דנגאלת בקרובים לכן לוה וגואל, לכן כתב קרא כדי גאולתו דאינה נגאלת לחצאין ודוק:

הלכה יב

אפילו חלה והוציא רבו עליו הוצאות כו':

נ"ב כן הביא הראב"ע בשם ר' סעדיה גאון על מקרא ויצאה חנם אין כסף יעו"ש, רק שם לענין אמה העבריה וקטנה היא ופשיטא דאינה חייבת כלום, עיין לקמן פרק כ"ו ממלוה הלכה ט' ובההמ"ג, ולכן דייק רבינו יותר לענין עבד, ודוק:

פרק ג

הלכה א

אפילו שניה אינו חייב במזונותיה:

טעמו דאין האדון חייב רק במה שהיה העבד חייב לזונן כמו אשתו ובניו שהיה רגיל לזונן אע"ג דאינו חייב כמו שאמרו בריש קדושין (דף ד') אבל מעשה ידיה דקא מיתזנא מיניה ויעוין תוספות סוף השולח דאורחא דמילתא שהוא זן אותה, אבל שניה דקיי"ל דאינו חייב לזונה ואף בלותה ואכלה אינו חייב לשלם, לכן פשוט דגם האדון אינו חייב דאינו חייב רק במה שהיה העבד חייב לזון או שהיה רגיל לזונן ועבדותו גרמה שלא יכול לזונן, ופשוט מאוד, ויעוין כסף משנה ואין צורך:

הלכה ג

מי שמכרוהו ב"ד יש לרבו ליתן לו שפחה כנענית כו' והרי היא מותרת לו כל ימי עבדותו וכו':

דע דהא דרבו מוסר לו שפחה כנענית דוקא שיש עדיין במעשה ידיו ובגרעונו [שהוא לפי ערך הכסף הניתן לו עבור מכירתו] פרוטה וכמו דדריש הגמרא דאינו נרצע עד שיאמר בתחלת פרוטה האחרונה דכתיב ואם אמר יאמר העבד עד שיאמר כשהוא עבד,

ואם אין עליו רק פחות מפרוטה אינו עבד, כן הכא בעי שיהא אדונו ובפחות מש"פ אינו אדון. וזה לדעתי פירוש הירושלמי פ"ק דקדושין הלכה ב' אשר לא יעדה והפדה מלמד שאינו מיעדה לו עד שיהא בו ביום כדי לפדותה ובמעשה ידיה פרוטה ובגרעונה ש"פ דברי ר' יוסי בר"י וחכמים אומרים מיעד והולך עד דמדומי חמה, א"ר חייא בר אדא הכל מודין בעבד עברי עד שיהא שם שוה פרוטה, ופירושו ברור, דאף ע"פ דביעוד של אמה פליגי חכמים, מ"מ למסור לעבד עברי שפחה כנענית גם חכמים מודו, דדוקא כשיש לרבו עליו עוד מעשה ידיו בפרוטה וגרעון בפרוטה, אבל פחות מזה אינו מוסר לו שפחה כנענית בע"כ דאינו אדונו, ואע"פ דעבד עברי גופו קנוי וכשיפדה את עצמו אם יתן לרבו פחות מש"פ אינו גרעון שאין זה כסף לצאת ממנו, בכ"ז חזינן גבי נרצע שאינו עבד לרציעה בפחות מש"פ וז"ב:

ולפ"ז באו דברי רבינו מדוקדקים שכתב יש לרבו ליתן לו שפחה כנענית כו' והרי היא מותרת לו כל ימי עבדותו, פירוש אף לאחר שיש עליו מעשי ידיו בשווי פחות מפרוטה ג"כ מותרת לו, דלפי שטחיות לשון רבינו היה לו לומר ואינה מותרת לו אלא כל ימי עבדותו, ולפ"ז כוון אל פסק הירושלמי הנ"ל, דהיכי שמסר לו מקודם שפחה כנענית מותר בה עד סוף שש ממש אף ע"ג דלמסור לו אינו יכול מתחלת פרוטה האחרונה וכהירושלמי שבארנו ודוק:

הלכה ד

אין ע"ע מותר בשפחה כנענית עד שתהיה לו אשה ישראלית כו':

מוכח מדברי רבינו דאם בעת מכירה היה לו אשה ומתה אינו מוסר לו שפחה, ולפ"ז א"ש מש"כ לעיל הלכה א', אחד כו' שהיו לו אחר מכירתו כו' מדעת האדון, שהאדון מוכרח לתת רשות לו לישא אשה ישראלית אע"ג שיתחייב לזונה כדי שיהיה מותר למסור לו שפחה כנענית ודוק:

הלכה ח

עבד עברי כהן אינו נרצע מפני שנעשה בעל מום וכו':

הנה באם היה העבד עברי כהן בעל מום דבל"ז הוא פסול לעבודה, יתכן דהוא נרצע דשב לחזקה שהיה בה, וכן כתב המשל"מ דמ"ל חד מום מ"ל תרי מומין. ויש לעיין בהיה בו דבר הפוסלו מלעבוד, רק דבדיעבד לא חילל עבודה אם נרצע מי אמרינן דכיון דבדיעבד לא כלל עבודה א"כ עכשיו שנעשה בעל מום הרי פוסלו אף מדיעבד וזה מיקרי דאינו שב אל משפחתו לחזקה שהיה בה. ויעוין זבחים (דף קח) השיב ראב"ש תחת ריה"ג מה לשוחט בפנים ומעלה בחוץ שכן קדש מקבלו כו' הרי דכל שאם עלה לא

ירד תו חייב משום שחוטי חוץ ומיקרי לא הביאו לפתח אוה"מ, ובפ"ב דבכורות בעלי מומין כו' רב הונא מתני חייב ומוקי לה בדוקין שבעין ואליבא דר"ע דאם עלו לא ירדו, הרי דכיון דבדיעבד לא ירדו תו חייב עליהן משום שחוטי חוץ, ה"נ כיון דבדיעבד אינו מחלל עבודה תו אין לפוסלו ברציעה דבעי לקיים ושב אל משפחתו וכו', ועיין דוגמא כזה בפרק ר' ישמעאל תוד"ה קוצרים בה"ש לפני העומר יעו"ש פלפול גדול אי מיקרי מקום שאתה קוצר כיון דבדיעבד כשר יעו"ש היטב:

ונתבונן נא, דבעי בסוגיין אם עבד עברי כהן מותר בשפחה, ופריך דא"כ איך אמרו דעבד עברי כהן אינו נרצע משום שעושה אותו בע"מ וע"כ דמן התנוך רוצעו, תיפוק ליה דבעי אהבתי את אשתי ואת בני וליכא יעו"ש, ומאי ראיה לוקמא דנפק"מ לבן גרושה ובן חלוצה שלא נודע שהיה בן גרושה, דפסק רבינו שאף כשנודע אם עבד ג"כ לא חלל כמבואר בהלכות ביאת מקדש פרק ו' יע"ש, וחלל מותר בגרושה כמפורש בסוטה (דף ו'), וא"כ הלא אין בו קדושת כהונה לענין איסורי כהונה ומצי למינסב שפחה כמו עבד עברי ישראל ואפ"ה אינו נרצע משום דבעינן שישוב אל משפחתו וטרם שנרצע אם עבד לא חלל ועכשיו אם יעשה בעל מום יחלל עבודה שיעבוד. אמנם נראה ברור, דבבכורות רמי על משנה דשיעור מום שתינקב האוזן כמלא כרשינה והכא את אמרת דאינו נרצע מפני שנעשה בעל מום וירצענו במחט וכיו"ב פחות מכרשינה, ומשני כאן לשחוט כאן לפסול, ופירשו בתוס' דרק בכהן לעבודה הוא פסול משום דאינו שוה בזרעו של אהרן יעו"ש אבל בבהמה אינו פסול כלל, ויעוין ריש פרק מומין אלו דמאי איכא בין מום גמור למום שאינו שוה בזרעו של אהרן לא מחיל עבודה, א"כ אם נוקים בחלל שלא נודע קודם שהוא חלל דאינו מחלל עבודה אם עובד אחרי שנודע שבן גרושה הוא, א"כ הא שב אל משפחתו, דלעבוד בתחלה גם מקודם שנרצע אסור, ולענין דיעבד גם אם ירצענו פחות מכרשינה הוי מום שאינו שוה בזרעו של אהרן ולא מחלל עבודה ובמאי פוסלו ודוק:

אולם בירושלמי איכא ג"כ הך בעיא אם כהן מותר בשפחה ושם ר' בא בר ממל חזר ביה מן הדא ר' מאיר אומר מן הסחוס היה נרצע מכאן היה רבי מאיר אומר אין הכהן נרצע שמא יעשה בע"מ ויפסל מן העבודה, כלום היה נרצע אלא א"כ יש לו אשה ובנים, פירוש, והרי מוכח דכהן מותר בשפחה כנענית בהיותו עבד עברי, ושם, וירצע פחות מן הכרשינה כו' שמא יבוא לידי כרשינה, הרי דמוקי דמשום שמא יבוא לידי כרשינה אינו נרצע, א"כ מאי ראיה דילמא מיירי בעבד עברי כהן שהוא בן גרושה ולא נודע מקודם שהוא חלל שבכה"ג אף אם עבד אחרי שנודע שהוא חלל ג"כ לא מחלל עבודה ולכן אינו נרצע דשמא יבוא לידי כרשינה ויחלל עבודה שיעבוד ובעינן ושב אל משפחתו וצ"ע:

אבל גם זה א"ש, דטעם רבינו דסובר דאינו מחלל עבודה אף אחרי שנודע שהוא בן גרושה הוא מקרא דברך ה' חילו, וכולה שמועה דקדושין (דף סו) מורה דקרא קאי על אם עבד קודם שנודע יעו"ש, וכמו דמשלו משל ר' טרפון במקוה שנמצא חסר ונודע שהוא טמא יעו"ש. ונראה מדברי רבינו דכיון דהעבודה שעבד כבר טרם שנודע פסולו בבית דין אינו מחלל תו לא הוי זר מעיקרו, ולענין חלול עבודה בעי דיהיה זר מעיקרו דכמו דיליף דזר שמחלל עבודה בריש פ"ב דזבחים דהוא מוזהר מוזר לא יקרב אליכם ואיהו אינו זר מעיקרו דעבודות שעבד קודם שנודע שהוא בן גרושה אינו מחלל, וזהו הלא מחלוקת ר"מ וחכמים אם זר שאינו זר מעיקרו הוי זר, ולכן בנותן משמן המשחה על מלך וכה"ג פליגי אם עובר בנתן ממנו על זר, ובפ"ק דכריתות תלי לה במה דפליג ר' מאיר בכהנת שנבעלה לפסול ונתחללה אם משלמת חומש, דר"מ סבר דאף ע"פ שאיננה זרה מעיקרו מקריא זרה ומשלמת חומש אם אכלה תרומה, ותו בירושלמי הגירסא ר' מאיר אומר אין כהן נרצע וכן הוא הגירסא במכילתא שלפנינו, ור"מ סבר דאף ע"פ שאינו זר מעיקרו הוי זר ותו מחלל עבודה אם עבד אחרי שנודע שהוא בן גרושה, דהגם דרחמנא אכשר כל העבודות שעבד בעוד שלא נודע שהוא חלל מכל מקום זר הוא עכשיו, וכי אכשר רחמנא דוקא בעוד לא נודע אם עבד, אבל מה שעבד אחרי שנודע חילל, והגמרא בעי למימר במכות דאם נודע שהוא בן גרושה מחזיר את הרוצח דמתה כהונה והוי כאילו מת הכה"ג, וא"כ לא מצי מוקים בכהן עבד חלל שלא נודע קודם שהוא בן גרושה, שהרי לר' מאיר מחלל עבודה שעובד אחרי שנודע ומאי איכפת לן מה שהוא נעשה בעל מום ודוק:

והנה לפנינו בירושלמי הגירסא ויבא לידי כרשינה אמרה תורה ושב אל אחוזתו בעינו, והקרבן עדה הגיה שצ"ל ושב אל משפחתו כמו בש"ס דילן, אמנם שיטפא דלישנא הוא דבגיטין פרק השולח אמר בירושלמי קנה קרקע יחפור בה בורות שיחין ומערות א"ל התורה אמרה ושב אל אחוזתו בעינו, וכוון דכמו כן הכא ישוב בעינו כמו שהיה. ולפ"ז יש לפקפק דאף אם היה בו מום אינו נרצע דעושה בו מום דהוא קפידא גבי כהן, ואולי כיון דהוא בעל מום הוי כמו ישראל דאינו קפידא ברבוי מומין, אך ז"א דאשכחן דלעשות רקועי פחים למזבח ליכנס בין האולם ולמזבח מצוה בתמימים אין שם תמימים מצוה בבעלי מומין, ובזה כל כמה דהוי בעל מום גדול ומרובה במומין דעליו נאמר הקריבהו נא לפחתך, הוא נדחה, ומנוה במי שממועט במומין, והוי כאילו מכר לו שדה ובה בורות דאינו יכול לחפור בה עוד מטעם דושב אל אחוזתו בעינן, כן הכהן ישוב ביובל בעינו ולא יתוסף בו בגופו, ויש לפקפק בכ"ז, דזה אין קפידא ולהאריך בסברות אכ"מ, יעוין במשל"מ סוף הלכות ביאת מקדש:

הלכה יא

או שהיו שניהם חולים אינו נרצע וכו':

בכס"מ ופסק רבינו להקל שלא יוכל להשתעבד בו. עדיפא מזה דכיון דמספקא לן אם הוא נרצע הוי ספק אם מותר בשפחה כנענית או אסור וכמש"כ רבינו לעיל הלכה ה' דנאסר בשפחה כשיצא לחירות, וכיון דמספק אסור בשפחתו תו לא קרינא ביה אהבתי את אשתי כו' ואינו נרצע מצד הודאי. ואין לומר דלרבינו דסבר דאיסור שפחה הוא לאו דבר תורה וספיקו להקל, דז"א דהא פסק רבינו פרק ט"ו מהלכות א"ב במי שחציו עבד וחציו בן חורין שבא על אשת איש דמספק הוי ממזר, דמספקא לן אם תפסי בה קדושין או לאו ואם לאו בר תפיסת קדושין הולד כשר כמו עו"ג הבא על א"א שאין הולד ממזר דלא דמי לאשת אב דלאחריני תפסי בה קדושין, ואפ"ה פסק רבינו דאסור בשפחה [ושם הוי ספק ממזר מן התורה אסור בבת חורין דאינו ספק במציאות רק ספיקא דדינא דבזה לא הוציאו מממזר ודאי ולא ספק] וזה ברור:

הלכה יג

מפי השמועה למדו כו':

יסוד ההלכה גלו לנו רבותינו במכילתא משום שאין האשה יכולה למכור את עצמה לכן אינה נרצעת שהרי מוכרת את עצמה שנית, וזה שאמרו אם מוציאה כו' מיד מכר החמור כו' קו"ח מרציעה הקלה רק שלא נאמר שאביה ימסור אותה לרציעה ע"ז אמר שמשמעות הכתוב שרציעה תלוי ברצון עצמה ובאהבת עצמה לאדוניה ודוק:

פרק ד

הלכה ב

ברח האב או שמת כו' הר"ז עובדת עד שתצא:

נ"ב פסק דמיתת האב אינו מוציאה מרשות אדון דלא כרשב"ל דאיתותב:

הלכה ד

וכן מגרעת מפדיונה (ויוצאת) [ויוצאה]:

הנה מוכח מדברי רבינו דאף אם מת האב או אינו כאן נותנת מעות וקונה את עצמה מיד האדון אף דקטנה היא ואין מעשה קטנה כלום, ורבינו סבר גם באמה דגופה קנוי כמו בעבד עברי ובעיא דוקא שטר, ולקבל השטר יש לה יד ועדיף מגט ואף אם יש לה אב דזכות הוא לה, בכ"ז כאן זכות גמור הוא לה ואף שמתן מעות שלה אינו כלום דמה"ת גם במטלטלין אין מקחן מקח וזה דוקא מדרבנן, וברור דהא דמגרעת מפדיונה הוא גם

מדין תורה טרם שתקנו חכמים שיועיל מתן הפעוטות ג"כ, וצריך ביאור במה תקנה האמה את עצמה, הן דמה דהגוף קנוי לה זה מועיל מה שמקנה לה האדון דדעת אחרת מקנה אותה מועיל מן התורה, אמנם גוף המתן מעות קשה מאי יועיל מה שנותנת לו ויכולה תמיד לחזור ולבקש המעות, ולפי הנראה מהא דאמר רב נחמן דמדר"י ב"י נשמע למקדש במלוה שיש עליה משכון, דמוכח דדין מלוה יש להאדון עליה והיא כמשכון אם פרע הקטן חוב שעל אביו ונטל את המשכון ודאי דיכול לפרוע המלוה שיש שעבוד על עצמה וליטול המשכון ואינו צריך כלל להא שבארנו משום דעת אחרת מקנה [דבזה רבו הפוסקים דס"ל דגם בזה לא זכי קטן מן התורה יעוין ריש פרק בן סו"מ בתוספות]:

אולם צריך ביאור מה מלוה יש עליה כיון דקנה לה למעשה ידיה וליעדה לזמן הזה במעות שנתן לאביה מה מלוה יש כאן, ואולי משום דקני לה בשתי פרוטות ופרוטה אחת לקנין ואחת למלוה או המותר מפרוטה הוא למלוה וכשתחזיר מה שמגיע ממנה לפי החשבון יחויב האדון להחזיר לה את גופה, ולפ"ז יש סברא גדולה לחלק בין עבד לאמה, דבעבד חשבה התורה כל דמיו לקנין דמי קנינו של עבד ולא מלוה, דעבד אינו נמכר קטן רק גדול, ואף אם תאמר שכל דמיו הוא דמי קנין ג"כ יכול לגרע עצמו בכסף שיתן להאדון, אבל האמה שהיא קטנה אם תחשוב להכסף דמי קנין לא תוכל לפדות עצמה בגרעון כסף דהא גרעון כסף הוי בעל כרחו דאדון ואין זה בגדר מקנה ודעת אחרת כלל רק מתורת זכיה, וקטן לית ליה יד לזכות אם לא דחשיב מלוה, אמנם ז"א דא"כ איך תצריך גט שחרור ועל כרחין גופה קנוי להאדון ואם לא תחשוב לדעת אחרת מקנה איך מועיל ובמה קונה את עצמה, ועל כרחין דבפרוטה אחת גופה קנוי והמותר הוי מלוה ומה שמשחרר האדון הוי דעת אחרת מקנה, ורק נתינתה בהמותר הוי כפרעון מלוה וסגי בהא שאם לא נחשוב המותר למלוה איך תאמר רחמנא דיוצאת בגרעון כסף כיון שיהא ככל קטן הקונה קנין שיכולת בידו לחזור ולבקש המעות בכל עת ובאופן כזה איך תצא בעל כרחו של אדון, ולכן חשבה רחמנא המותר למלוה והוי כפרעון חוב ומועיל אף בקטן ובזה מקנה לה האדון גופה הקנוי לו וזה מועיל דדעת אחרת מקנה אותו מהני, ואולי בזה כו"ע מודו כיון דאין יכולת ביד האדון למוכרה ולא להנחילה לבנו רק למכור לה לעצמה ע"י גרעון כסף בזה מועיל אף בקטן ועדיפא ממתנה דעלמא, ובפרט כי הוא האדון מוכרח לזה שיוצאת בעל כרחו ודאי דמועיל גם בקטן, אבל בעבד חשבה רחמנא כל הדמים דמי קנין ואחר זה חוזר קונה גופו בכסף שנותן להאדון ולכן לא בעי שתי פרוטות רק פרוטה אחת סגי ודוק:

ובזה מיושב מה דאמר רב נחמן דמקדש במלוה שיש עליה משכון ילפינן מדריב"י,

דפלא כיון דגופה קנוי א"כ מקדשה בהקנא גופה, וכתבו בתוס' משום דא"כ במאי מחזיר גופה איך תתקדש בלא שטר שחרור יעו"ש, אך תמיה מאי מלוה איכא כיון דגופה קנוי לו [ועיין בחידושי מהרי"ט] ולפי דברינו א"ש דפרוטה אחת בה גופה קנוי והמותר זו הפרוטה השניה הוי מלוה ומקדשה לר"י בר"י בהמלוה, דאי במה שמחזיר גופה במאי תקנה את עצמה הא הוי כמו שקנה בית מן האשה ואחר זה אומר לה התקדשי במה שאחזיר לך הבית האם מועיל כ"ז שלא כתב שטר קנין על הבית, ועל כרחין דהפרוטה השניה הוי מלוה עליה וכי תעבוד אצלו עד כלות השש משלמת לו הדמים אף דגופה קנוי אליו בלא זה מכל מקום הוי כתנאי שאם יכלה הזמן תחזור בלא כלום ותצא לחפשי וכמש"ב, ודוק היטב:

הלכה ה

היתה הבת אילונית וכו' כיון שבגרה תצא לחירות:

הנה בריש קדושין אמר לא נצרכה אלא לבגר דאילונית סד"א בנערות תיפוק בבגרות לא תיפוק קמ"ל, מתקיף לה מר בר"א ולאו קו"ח הוא ומה סימנים שאין מוציאין מרשות אב מוציאין מרשות אדון, בגרות שמוציאה מרשות אב אינו דין שמוציאה מרשות אדון, והקשו רבנן בתוספות נימא מיתת האב תוכיח שמוציאה מרשות אב ואינה מוציאה מרשות אדון. וליישב זה נראה עפ"י מה דאמר ר"ל לקמן (דף טז) דמיתת האב מוציאה מרשות אדון מקו"ח מה סימנים שאינן מוציאין מרשות אב מוציאין מרשות אדון, מיתת האב שמוציאה מרשות אב לא כש"כ, וצריך להבין דמאי צריך קו"ח ואמאי איתותב ריש לקיש נימא כלום מוכר אדם אלא מה שהוא ברשותו, וכיון שאין לו זכות בבתו רק כ"ז שהוא בחיים, הא לאחר מותו לא זכתה תורה לו בבתו מקרא דוהתנחלתם אותם לבניכם ולא בנותיכם לבניכם, ואיך מצי למכור בתו לאחר מותו ולמה לן קו"ח דסברא הוא:

ויפה אמר בזה גיסי הרב ר' שמואל ליפשיץ נ"י, דבלא קו"ח הוי אמינא דהא דלא מצי להנחיל בתו לבנו אין זה משום דלאחר מות האב אינה ברשותו, רק משום שלאחר מיתתו הוא, כמו שבמקום בין אין לבת כלום ואף להנחיל בתורת ירושה גם לריב"ב לא מצי כמבואר ביש נוחלין (דף קל), כן בזה היינו לנחול הבת אין לבן במקומה כלום, והיא הנוחלת זכותה מהאב ואין להבנים בה כלום, וכיון שהוא רק מתורת נחלה שיורשת זכות אביה בה, כמו שבכל נחלה אם מכר האב קודם שימות הלא מכור, כן סד"א שאם מכרה האב טרם שימות לא נפקא גם במיתתו, ונכון דבר. וצ"ל דאפ"ה עביד קו"ח ומה סימנים כו' מיתת האב שמוציאה מרשות אב כו', אף ע"ג דלפי מה דאמרן הוא מתורת נחלה, בכ"ז כיון דלא מצאנו שיהיה ברשות האב בפועל אחר מיתתו ובסימנים מצאנו

שעדיין היא ברשות האב לגבי קדושין ומעש"י והפרת נדריה שפיר עביד קו"ח. וגדולה מזו פירשו רבנן בתוס' (דף טו) סד"ה אמר קרא יגאלנו ומה מי שאינו נגאל באלה היינו שאינו כתוב בפירוש יעו"ש, ולפ"ז תו לק"מ נימא מיתת האב תוכיח, דכאן כיון שבגרות מוציאה מרשות אב סברא הוא דאין אדם מוכר אלא במה שיש לו בה, וכיון שהוא אין לו רק עד שתבגר איך מצי למכור דבר שאינו שלו, גדולה מזו אמרה משנתנו בערכין פ"ז שדה מקנה יוצאה ביובל לבעלים הראשונים שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, כיון שאם היתה ברשותו יצאה ביובל, ועיין תוספות פרק השולח (דף מ) ד"ה הקדש, והא דמיתת האב אינה מוציאה מרשות אדון כמו דאיתותב ר"ל, היינו משום דגם מרשות האב אינה מוציאה רק שהבת היא יורשת זכות האב בה ואין הבנים יורשים, לכן אם מכר זכותו בה טרם שמת אינה יוצאה מן האדון. ואם תאמר א"כ למה יליף מר בר"א מקו"ח נימא סברא הוא דאין אדם מוכר יותר ממה שיש לו בה, זה פשוט דבלא זה הוינא יליף זכות האב לענין מכר מזכותו שזכתה תורה לו בקדושי בתו, דאע"ג דכשנתבגרה אינה ברשותו לקבל קדושיה, מ"מ אם קידשה כשהיא קטנה או נערה תו לא נפקעו הקדושין כשנתבגרה, והוי אמינא לענין מכר ג"כ שאם מכרה כשהיא קטנה אינה יוצאה בבגרות, אע"ג דלמוכרה בבגרות אינו יכול, לכן מייתי דלא דמי זכותו של אביה לענין מכר לזכותו בה לענין קדושין, דמצינו שכן סימנים דלמעשה ידיה הוי שלו ולהפרת נדרים ואפ"ה יוצאה מרשות אדון, הרי שאע"פ שלאחר יציאתה מאדון אכתי ברשותו הואי בכ"ז נפקא מרשות אדון, כש"כ דלמכור יותר ממה שהיא ברשותו דלא מצי, וזה פשוט וברור:

ורואה אנכי לפרש מה דאמר הגמרא סוף המוכר את הבית דר"י ור"ש אזלי בתר פדיון מצד הסברא, לכן סברי דקנה שדה מאביו והקדישה ומת אביו הרי היא כשדה אחוזה עיי"ש, דתמיה לי טובא לפי טעם משנתנו בערכין שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, א"כ כשהיתה תחת אביו הרי היתה שלא ברשותו ואין מקדיש דבר שאינו שלו, א"כ תו כי ירשה אח"כ מאביו, איך לא תצא מיד ההקדש ביובל כדין שדה מקנה שאף אם לא נגאלה מיד ההקדש אינה יוצאה לכהנים ביובל כמבואר בדברי התוס' ערכין סוף פ"ז בשם רש"י בחומש, דהא דלא מצי להקדיש דבר שאינו שלו הוא נפקא לן מסברא, וכיון שלא היה שלו אז בשעת ההקדש רק עד היובל איך יחול הקדושה לעולם אף בתר יובל, ועיין נמוק"י פרק יש נוחלין על משנה דהכותב נכסיו לבנו דאם מכר האב ומת הבן וירש אותו האב אין ללוקח אחר שימות האב יעו"ש ג"כ מה"ט והובא בשו"ע יעו"ש, ואין לומר כמו ששיטת בר פדא בנדרים פ"ג דקדושת דמים לא פקעה בכדי ונטיעות אלו עד שיקצצו נקצצו צריכים פדיון, אלמא דפשטה קדושה בכולה היינו שאף דהוא לא

הקדישה רק לזמן פשטה קדושה ולא פקעה לעולם, ה"נ אף שבשעת ההקדש אינה שלו, מ"מ אחרי שמת אביו וירש השדה ממנו פשטה ההקדש בה וקנויה להקדש אף לאחר יובל אם לא גאלה אחר, זה אינו דחזינא בקדושת הגוף שאם אמר רגלה של זו עולה כולה עולה ואפ"ה בבהמת שותפין אמר ר' יוחנן ריש פ"ק דקדושין, הקדיש חציה וחזר ולקחה והקדישה כו' אלמא אי לא הקדישה לא נתפשטה הקדושה בכולה, ועיין תוס' גיטין פרק השולח בשמועה דחציה שפחה וחציה ב"ח שנתקדשה כו' דגמרי קדושי ראשון, שלפי תירוצם אינו שייך לנידון דידן לומר דנתפשטה ההקדש. ואין לומר שאני תמן שמתחלה לא היה קדוש רק חציה ואלו הוי דידיה הוי קדושה כולה, וכיון שבשעת ההקדש לא נתקדשה כולה תו לא גמרה ההקדש לאחר שלקחה, אבל כאן שרק בזמן הוא שמתחלה לא היתה מוקדשת רק עד היובל וכי מת אביו וירשה הרי עדיין היא ברשות ההקדש, לכן מתפשט ההקדש על כולה, שאין שינוי בין הקדש עד היובל להקדש לעולם, רק שזה לא קדוש רק עד זמן יובל וזה לעולם, לכן כל זמן שהיא ברשות הקדש מתפשטת ההקדש לעולם, זה אינו דכבר אמר בירושלמי דהקונה קרקע ביובל אינו רשאי לחפור בה בורות שיחין ומערות מ"ט ושב לאחוזתו בעינו משמע הביאו המשל"מ הלכות שמיטה ויובל, א"כ הפודה שדה מקנה מיד ההקדש אינו רשאי לחפור בורות שיחין ומערות דלא עדיף מן המקדיש שגם לו לא היה רשות לחפור בורות שיחין ומערות, ובשדה אחוזה שגאלה מן ההקדש ודאי דיש לו רשות לחפור בורות שיחין ומערות, וא"כ גוף ההקדש לא דמי שכאן היינו בחיי האב לא הקדיש אותה לחפור בה הפודה בורות ואיך יתפשט ההקדש אח"כ לגמרי:

ואפשר לפי שיטת רבינו תם שהביאו תוספות בפרק מי שהיה נשוי בעובדא דזבנה לכתובתה דאימיה, דבאומר שדה זו שאירש מאבא מכור דבכה"ג יכול למכור ולא הוי דבר שלב"ל, דא"כ כיון דבכה"ג הוי הקדש ואינו יכול לחזור בו, ומשו"ה אף כי מת המקנה ג"כ חיילא הקנין, ולכן בסוף פ' מי שמת בבן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו, אי לאו דאמר בן הבן אנא מאבוה דאבא אתינא הוי המכר קיים אע"ג דליתא למקנה בעידן ירושה, ועל כרחין דחיילא הקנין קודם שבא לעולם ולא מצי לחזור, ולכן כיון דאם הקדישה אז לכשימות אביו הוי הקדש מעליא לכן גם השתא חיילא ופשטה קדושה בכולה למאן דאמר קדושת דמים לא פקעה בכדי, משא"כ בהקדש חציו דאף אם הקדיש אז לכשיקחנה לא חיילא קדושה, לכן לא פשטה קדושה אחר כך, וזה נכון בסברא לבר פדא דנימא דפשטה כל הקדישו מה שבזכותו וכיון שבזכותו להקדישה לאחר מיתת אביו פשטה קדושה ולכן שפיר דמי לשדה אחוזה, רק דפליגי דסבר כיון דבשעת הקדש

לא דמי לשדה אחוזה לכן דינה כשדה מקנה, ואם תאמר כיון דלבר פדא פשטה קדושה א"כ לא דמיא לשדה מקנה שאינה שלו רק עד יובל לכן יוצאה ביובל משא"כ כאן דפשטה קדושה עכשיו שהיא שלו לזמן לעולם, זה אינו דחזינא בסוף השולח דאמר דלמ"ד קנין פירות כקנין הגוף דמי גם במת אביו ואח"כ הקדישה ג"כ בעי קרא דמצד הסברא הוי אמינא דכיון דקנין פירות דשקיל כמו קנין גוף היה לו ע"י קניה מיקרי שדה מקנה, וע"כ אף ע"ג דלאחר מיתת אביו מצי להקדישה לעולם, אין זו שדה אחוזה, ועיקר קושייתן רק איך סד"א דדינה כשדה אחוזה כיון שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כמו ששנו במשנה, אבל אף ע"ג דפשטה קדושה בכ"ז אין זה הכרח להיות לה הלכות שדה אחוזה שזה חוק דתיי, וזה סעד נכון לפסק רבינו תם ז"ל, דאין לומר דאזיל בתר פדיון היינו שהיא כשדה אחוזה לפדותה בחומר בסלע ופונדיון לשנה ולא בשויו כדין שדה מקנה, אבל אין ה"נ דחוזרת להמקדיש ביובל, שזה לא מצאנו, וע"כ דהך סוגיא כבר פדא וכשיטת הר"ת, ועיין ירושלמי קדושין ריש פ' האומר שכן אשכחן בשדה מקנה ואכמ"ל:

הלכה ו

וכן עבד עברי כו'.

בכס"מ אע"פ שלא מצאתי כו'.

נ"ב מפורש דף כ' ע"ש לאמור שאינו יוצא בראשי אברים כעבד.

הלכה ח

ואם מת האדון אין בנו יכול ליעדה לו:

פירוש כיון דבנו גדול ומדעתו מיעדה לבנו למה לא כתוב ואם בנו ייעדנה, לזה פירש משום דאם מת האדון אינה עובדת הבן ואינו מיעדה רק כשהיא ברשות אביו לכן כתוב ואם לבנו ייעדנה ופשוט:

הלכה ט

בהבאת סימנים כמש"ב. יתר על אותן הדרכים שקונה בהן עצמה כעבד עברי:

כן צ"ל, וכאן מתחיל הלכה י', וצריך לציין הלכה י':

הלכה י

בהבאת סימנים כמש"ב. יתר על אותן הדרכים שקונה בהן עצמה כעבד עברי:

כן צ"ל, וכאן מתחיל הלכה י', וצריך לציין הלכה י':

הלכה טו

ואם לא ייעד האדון לא לו ולא לבנו כו':

צריך ביאור דא"כ כיון דמעות הראשונות לקדושין ניתנו הרי מקדש לאיזה שארצה

מכאן ועד שלשים יום מעכשיו או לעצמו או לבנו וקיי"ל דאין ברירה ואיך חלו הקדושין למפרע, בשלמא בלא דברי רבינו הוי אמינא דבאופן זה ודאי לכ"ע לא חלו קדושי יעוד מה שמיעדה לבנו רק מעת הקדושין וכריב"י דסבר דהקדושין מעת היעוד וכמו אלו הוי הבן קטן בשעת המכירה דודאי לא מצי לחול הקדושין למפרע, וע"כ דאז חלה היעוד מכאן ולהבא ומקדשה במה שמוחל לה מעשה ידיה מה שתעשה עוד, כן כי מקדשה ע"י יעוד לבנו באופן דלדידיה לא הוי אסורה, אבל מדברי רבינו מוכח דגם באופן שהרשות בידו ליעד או לו או לבנו גם אז חלו למפרע ומפקיעין קדושי איש אחר הקודם ועל זה הא אין ברירה. ונראה דכבר ביארנו בפ"ה מהלכות אישות דקדושי יעוד הוי מה שהאדון נותן להמוכר את בתו הכסף הוא זוכה האב בקבלתו עבור בנו של האדון ומידיה זכי ליה להיות עבור כסף הקדושין, ולכן לא מייתי הגמרא גבי הילך מנה והתקדשי לפלוני מדין יעודין לבנו דהאב נותן הכסף, דשם הוא מתורת זכיה דזכי הוא בקבלתו עבור הבן, ונמצא דהקדושין הוא מכסף שזכה הבן ולכן מביא מעבד כנעני, דתמן ליכא למימר דהעבד זכה בהכסף דאין יד לעבד בלא רבו ונמצא דזכי בזה הרב יעו"ש, נמצא דתו אין להקשות דהא אין ברירה דענין ברירה לא שייך על מידי דכבר היה וכמו וכבר בא חכם דלא נאמר ברירה, א"כ הכי אמר הרי את מקודשת למי שהכסף שלו, ואחרי זה יתברר האיש שהכסף שלו אם הוא האב או הבן דזכי כבר המוכר בתו מיד נותן הכסף את הכסף עבור הבן ולא הוא מקדשה, ואם תאמר על הזכיה גופא אין ברירה דמי זוכה בהכסף, ז"א דהכי אמר האב הנותן כסף למוכר את בתו, דהרי הכסף של בני אם ארצה ליעדה לו, וזה הוי תנאי לחוד ככל התנאים כיון דאינו מתייחס אל שני דברים, ואף באומר ה"ז גיטך אם ארצה, בררתי במ"א דזה הוי כתנאי כיון שהרצון נעשה במכוון מבעל התנאי, ולא דמי לאומר ה"ז גיטך אם ירצה אבא דאין התנאי מכוון מבעלי התנאים כמו שפירש רש"י שם, כן נראה ברור:

וכן מוכרח מהא שכתבו תוס' רה"ש ד"ה נתקלקלו הלוים בשיר שהיו מקריבין מוסף על תנאי אם יבואו עדים יהא של מוסף ואם לאו יהא נדבה יעו"ש ונאמר אין ברירה ולא הוי לשמה, ולפי"ז א"ש דאם יבואו עדים ויתקדש החודש הלא יהא מקודש למפרע ונמצא דלילה של תמול קדוש בקדושת ר"ה ויו"ט, וכשמקריבין יאמרו אם עכשיו יו"ט או ר"ח יהא למוסף היום, ואם לאו יהא נדבה אע"ג דהענין העבר יהא תלוי בתנאי אשר יתברר להבא בזה לא שייך ברירה, כן הכא שמיעדה באופן שלמי שהכסף שלו תהא מקודשת הוא ענין שכבר הוא, רק בירורו יתברר לעתיד בתנאי אם ירצה בזה לא שייך לברירה, וזה ברור:

פרק ה

הלכה ג

בספר תורת חיים למוהרח"ש ח"ג סימן מ"ג העלה באורך כשיטת הר"ח דחליפין מועיל לאפקועי את הקנין הממון שיש במעשה ידיו אבל לא מועיל לאפקועי איסוריה יעו"ש, ואח"ז העלה דהעבדים יתנו ממון להאפוטרופוס וכן אם יקנוס אחרים מהאפוטרופוס וישחררום יעו"ש באורך עפ"י שיטת ר"ת דמקרקש ליה זוזי יעו"ש, ונ"ב, תמוה מאוד, כיון דקנין הממון נפקע לגמרי ולכן כתב דלא שייך שטר מדמיהן ואף אם אחר יהיב ליה במתנה הוי שלו יעו"ש, א"כ פקע ליה כספא, ותו איך מצי לשחררו ע"י כסף, וכמו דמפרש הגמרא הא דרבי נתיאשתי מפלוני עבדי אומר אני אין לו תקנה אלא בשטר כו' ה"ק או בכסף או בשטר והאי פקע ליה כספא, וא"כ איך שייך כאן כסף כיון דכבר נפקע השעבוד על ידי הקנין סודר שעשה האב ותו פקע ליה כספא, ובאמת לא נתברר זה הדין דרבי מפורש ברבינו ובשו"ע וזה פלא, אמנם אין חולק בסוגיא וכפי הנראה שגגה יצאה מפי השליט ודוק. ואולי זה כוון רבינו לקמן פרק ח' הלכה י"ג שכתב המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור, פירוש דכסף אינו גומר בו ואם מת האדון כו' דאע"ג דליתא במכירה מ"מ איסורא מורית ודלא כאמימר והיורש כותב לו ג"ש אבל כסף לא מועיל דפקע ליה כספא דיליה ודוק:

הלכה ד

אבל המסרס עבדו בביצים [או] (ו)**החותך לשונו אינו יוצא לחירות**:

פירוש אף ע"ג דלגבי מומין פסק דרוב המדבר בלשונו הוי מום לשחוט עליו וכן בסרוס בביצים פסק כר' יהודה דהוי מום לשחוט עליו במדינה, סבר דלא דמי, דשם אמר הגמרא ריש פרק על אלו מומין דכל מום ריבה וצריך לשחוט גם על מום שבסתר רק דלא מיקרי מום רע יעו"ש, לכן אמרו בדף ל"ט ע"ב דסבר ר"י דבביצים הוי מום דמינכר דכווצי או תליין, אבל כאן בעינן דומיא דשן ועין בעי שיהא האבר ששחתו אבר שבגלוי [ועיין תוס' בבא קמא צ"ח ד"ה מתיב רבא הכהו כו' דאע"פ שהשחיתו בטמון מ"מ האבר שבו הקלקול הוא בגלוי] והביצים טמונים בכיס והלשון בפה ומאי איכפת לן שההשחתה מינכר כיון שהאבר עצמו מכוסה, והא דפריך הגמרא ממומין על רבי בלשון, פירושו כיון דסבר דסירוס בביצים אע"ג דמכסין בכיס סובר דכגלוי הן לענין שחרור, א"כ בלשון טפי מנכר המום וההשחתה מלגבי ביצים ואמאי סבר סירוס ולא לשון. וכן הא דאמר כתנאי על סירוס הפירוש לבן עזאי דסבר דבלשון הוי שחרור ולא בביצים ורבי פליג, זה

תליא בהך דר' יהודה ור"י אי מיחשב מום ניכר בביצים, כן הכא אם השיחות ניכר ודומה ללשון, אבל לדידן גם בלשון גם בביצים כיון דהאברים מכוסים אף ע"ג דההשחתה ניכר אינו יוצא לחירות, וזה נכון בסברת רבינו:

הלכה ה

אין יוצא בראשי אברים אלא עבדים שמלו וטבלו וכו':

דעת רבינו בזה, דעבד שנשאר בגיותו אינו יוצא בראשי אברים, אם כי דבריו מסתברים ומחוורים, מ"מ יש קצת לפקפק מהא דפריך בירושלמי פ"ק דקדושין, אמאי לא תני שקונה העבד את עצמו בג' דרכים היינו בראשי אברים ולפ"ז הא לק"מ, דעבד עו"ג הקנוי לגופו אינו יוצא בראשי אברים ולכן לא תני מידי דלא הוה בעבד כזה. אך לפי מה שהאיר עינינו הרמב"ן בחידושיו ליבמות דעבד עו"ג אינו מקבל גט שחרור דלאו בר גט הוא ולית ליה יד לקבל גט כיון דעו"ג הוא, ובשלמא בעבד דהוא כישראל גמור ומקבל גט אשה, רק שמיד רבו אינו מקבל שבמאי יוצא מרשותו דידו כידו, רק לעצמו אמרינן גיטו וידו באין כאחד דלאחר השחרור יש לו יד, אבל בעבד עו"ג שכשיקבל גט יהיה עו"ג ואין לו יד לגט כלל אפילו אחר שחרורו ואיך מקבל, [ומזה מוכח דלא כהמחנ"א דסגי ליה בהפקר דאי אפשר, דא"כ לא גרע גיטו מהפקר דשטר הקנאה בעלמא הוא ואינו צריך לשמה וכיו"ב ומאי מקשה הרמב"ן, וע"כ דלקנין איסורא היינו מה דלא מצי להתגייר בלי רצון הבעלים קנין איסור הוא ובעי גט לשמה כדין והבן] ולא מהני רק בשטר ע"י אחרים, א"כ שפיר מקשה הירושלמי דהכא קתני וקונה עצמו בשטר ע"י עצמו א"כ מיירי בעבד בר מצות ויוצא בראשי אברים. אך צ"ע עוד דאיך תירץ הרמב"ן דמיירי בשטר ע"י אחרים הא כל מידי דאיהו לא מצי עביד שליח לא מצי משוי, ותי' הגמרא בקדושין כ"ג עבד בר כריתות ושייך בגיטין לא שייך בעבד עו"ג וצ"ע, ועיין בספר אבקת רוכל סימן קל"ד מש"כ בזה, ואולי מחלק הרמב"ן בין זכיה לתורת שליחות יעוין תוס' קדושין שם ודוק:

הלכה יב

הנה בירושלמי פרק שור שנגח ה"ה, אבא יוסי בן חנן כו' מה ת"ל הרה מגיג שאינו חייב עד שיכה במקום עוברה הא אם הכה על כף ידה או כף רגלה פטור כו', ר' יסא בשם ר' יוחנן עוברין אין יוצאין בשן ועין ניחא בשן ועין למה, יעוין מפרשים, ואולי צ"ל בהיפוך ניחא עין ושן למה, פירוש הא אף נולד, בשן דחלב אינו יוצא, ריב"ב כיני כו' עוברין אינן יוצאין בשן ועין של אמן, ופירשתי בחידושי עפ"י מה שפירשו בתוס' ריש פרק הפרה דבכל מקום עובר ירך אמו מכל מקום למידי דמסתברא כמו גבי טריפה דחיותא דעובר לא תלוי באמו לא מתסר ולד טריפה יעו"ש, כן סבר ירושלמי דעובר ירך

אמו רק לגבי שן ועין דמה שצותה תורה לשלחו לחפשי בזה הוא כדפרש"י גיטין (דף כא) דזה משום דאינו רשאי לחבול בעבדו לכן אם חבל יצא לחירות. והנה השפחה כולה יוצאת לחירות משום שגופה הזיק ונוגע לכל גופה ההיזק, אבל להעובר מאי נפקא מיניה ליה בההיזק שהזיק לאמו וא"כ למה יצא לחירות, רק ע"צ המקרה וההזדמנות באפשרי לפעמים שירגיש העובר הרגש פנימי מעט מן החבלה שחבל באמו באיזה מקום שיהיה, אבל כיון שאנו רואים שאם הזיק להאשה במקום דלא סליק שחמא לולד ויצאו הולדות אמרינן כיון דאין זה חוק תמידי רק ענין מקרי פטרתו התורה מה שאפשר שבדרך מקרה יורגש איזה ענין וצער לולד כיון דהוא במקום דלא סליק שחמא לולד, ולזה אמר דלאבא יוסי בן חנן ה"נ אינן יוצאין בשן ועין של אמן, ולפ"ז א"ש מה שהשמיט רבינו דברי הירושלמי, דגם לענין דמי ולדות לא פסק רבינו כהך תנא וסבר כרבנן דהרה לשבח ולדות דהוי לבעל יעו"ש, ויעוין טורי זהב יור"ד סימן ע"ט בשם ה"ר פיווש יעו"ש:

אולם כעת התבוננתי, דיתכן בסוגיית הגמרא דסוף פרק האומר בקדושין דמסיק לרבנן מ"ט כו' אלא האשה וילדיה תהיה לאדוניה למה לי לכדתניא האומר לשפחתו הרי את ב"ח וולדך עבד הולד כמותה דברי ריה"ג וחכ"א דבריו קיימים כו', וזה פלא דמוקי רבנן דפליגי על ר"ש כריה"ג, ולפ"ז ניחא דגם חכמים סברי קרא דריה"ג אולם סברי דקרא מיירי ביציאות שיוצאת האשה היא השפחה בעל כרחו דאדון וכמו דמיירי קרא ביציאת עבד עברי דבשש יוצא בע"כ דאדון, וע"ז אמר בזמן שהאשה לאדוניה ולדה לאדוניה אבל בזמן שאין האשה לאדוניה אין ולדה לאדוניה, וזה בזמן שיוצאת בשן ועין בעל כרחו דאדון והיא מעוברת אין ולדה לאדוניה, אבל כו"ע אית להו להך קרא, רק דריה"ג מוקי גם במשחרר האדון מרצונו ורבנן מוקמי לה ביציאות העבד בע"כ דאדון. ומדוייק היטב לפי שיטת רבינו דפסק דלרבנן גלי בהך קרא דכל האומות המסירים נכללו בלאו דלא תתחתן וכמו שפירש בביאורי הגר"א סימן ט"ז דכן אזלא סוגיא דקדושין, וחכמים דפליגי על ריב"י בבת אשת אביו דחייב שתים אינם ר' שמעון לבד דדריש טעמא דקרא רק חכמים ג"כ, ודלא כמסקנת השמועה דיבמות וקרא דוהאשה וילדיה מוקי להך דעוברין יוצאין בשן ועין של אמן ומיושב כל פסקי רבינו כמין חומר, ועיין מש"כ בהלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ג:

הלכה טז

עבדי צאן ברזל יוצאין בראשי אברים אם חסרן הבעל:

נראה סברת רבינו דלבתר דמסיק בסוגיא דאם היו שני כלים באלף זוז והשביחו על אלפים דנותנת אלף זוז ונוטלתן משום שבח בית אביה, תו קיימא לן דנכסי צאן ברזל

דידיה הוי לגמרי רק דמשום שבח בית אביה עשו חכמים שתקנו דנוטלתן בדמים א"כ אימת קנוים לה כי נוטלתן וכמו שקונה את השבח כי יהבת דמי אז קונה אותן כן מה שמגיע לה כי גביא אותן אחר מיתה אז קניא להו ונעשה לה קנין חדש בנכסי צאן ברזל כי גביא אותן אבל כל כמה דלא גביא להו אינן שלה, וברור. ואולי לזה כוון הריטב"א, ויעוין ביאורי הגר"א או"ח סימן רמ"ו דברי נועם:

הלכה יז

והאדון אומר לא עשיתי זה פטור:

נ"ב פירוש פטור משבועת היסת דאין נשבעין היסת על קנס כמש"כ רבינו פרק א' מהלכות טוען הלכה ט"ו, ותפיסה לא שייך כאן כמו שבארתי בהלכות גניבה פ"ג יעו"ש היטב:

פרק ו

הלכה ד

צוה ואמר (שחרורה) [שחררוה] כו':

נ"ב יעוין פ"ט מזכיה הלכה י"א ובההמ"ג שם:

הלכה ו

ובגט שחרור הוא אומר או חפשה לא נתן לה כו':

תנן בתוספתא גיטין פרק ב' ה"ז גיטך כו' ה"ז מגורשת ע"מ שהנייר שלי או שנתנו לה הנייר עצמו או שכתבו לה על יד עצמה אינה מגורשת. הפירוש דספר בעי שיתן לה וכי נותן לה בלא הנייר שמשייר אותו לעצמו לא נתן לה רק אותיות פורחות באויר בלבד, וכן אם שייר לעצמו הכתב היינו האותיות לבד בלא נייר ונתן לה הנייר בלא האותיות נעשה כאילו נתן לה נייר חלק שהדיו מהכתב שייר לעצמו ואין זה נתינת ספר וזה שאמר שנתנו לה הנייר עצמו בלא הכתב, וכי כתב על ידה ג"כ יהיב לה אותיות בלא נייר ואינו מגורשת:

ולפ"ז נראה דבעבד שכתב גט שחרור על יד עצמו צריך להיות משוחרר דכאן הלא יהיב ליה ספר זה יד עצמו שכתוב עליו הגט שעל ידי שחרורו נעשה היד עם הכתב של עצמו ונתן לו ספר והוי ככותב לאשתו על יד עבדו ונותן לה העבד דתנן דמגורשת אלמא דמיקרי ספר. ולפי מה שבארנו בהלכות גירושין פ"א דמש"ה לא מיקרי יד עבד מחובר דאיהו ספר בכללו, יתכן לומר דשאני גבי גט שחרור דעבד דאיהו גופיה המשוחרר ובעל המעשה, א"כ היד מחובר להמשוחרר ולאו ספר מיקרי. אולם לפי מה שבארנו תמן

דלרבנן דספר לספירת דברים ולא בעי בתלוש רק מטעמא דפרשתי שם א"כ כאן בעבד הלא צריך להיות משוחרר דבכל עבד נותן היד לעבדו שגיטו וידו באין כאחד ומה איכפת לן כאן שכתב האדון לעבדו על ידו כיון דיד דעבד מקרי ספר. ואולי דיד דבן חורין לא מיקרי ספר כיון דברשותו למוחקו ולא מקבל העבד מידי דספר דכיון שישתחרר תו פקע ממנו שם ספר, אבל מהך תוספתא מוכח טעמא משום דלא יהיב לה מידי שהגט נכתב עליו, ובעבד הלא נותן לו יד עצמו כמש"ב, וצ"ב:

פרק ז

הלכה ה

הכותב לשפחתו מעוברת הרי את בת חורין כו':

עיין השגות, וראה בלחם משנה שתירץ בסברא ישרה דאע"ג דעובר ירך אמו מכל מקום האם היא העיקר ואינה נחשבת לחצי עבד בשביל ששייר את העובר ואין העובר מעכב השחרור בהאם, משום דחיות האם אינו תלוי בולד והולד לא מצי לחיות בלא האם יעו"ש, וזו סברא ברורה. אמנם ראינו מתנגד לזה ירושלמי מפורש פ"ק דקדושין סוף הלכה ג' הרי את בת חורין וולדך עבד כו' דבריו קיימין דברי ריה"ג וחכמים אומרים לא עשה ולא כלום כו' ר' אימי בשם ר' יוחנן שניהן עבדין [ודלא] כרבי דאמר משחרר אדם חצי עבדו, הרי מבורר דהמשחרר שפחתו בלא עוברה אם עובר ירך אמו הוי משחרר חצי עבדו ולא עשה ולא כלום. וזה ממש דברי הראב"ד בהשגות. אמנם נראה דירושלמי לטעמו אזיל דמפרש טעמייהו משום דלית ליה יד לקבולי גט שחרור דהוי כמזכה מימינו לשמאלו, וכבר בארנו לעיל הלכות שלוחין ושותפין דמשום דנשאר לאחר זה ג"כ היד של שותפין, והשותפין אינן קונין זה מזה יעו"ש, ולכן אם עובר ירך אמו חשבינן את היד כאילו כל מה שמשתמש לצורך שותפות הוא משתמש, ולא שני בין אם משחרר עובר לחוד בין משחרר האם לחודה, ואף אם מזכה ע"י אחר סבר כיון שאינו ראוי לזכות בעצמו אינו ראוי לזכות ע"י אחר וכמו דמפרש לעיל בזה פלוגתא דרבי ורבנן במזכה ע"י אחר יעו"ש, אבל לתלמודין דטעמא דמשחרר בשטר חציו אינו משוחרר הוא משום דגמרינן לה לה מאשה מה אשה לחצאין לא אף כאן לחצאין לא, א"כ כיון דשחרר האשה סגי דלא אשכחן טפי בגט רק שלא ישייר מזכות אישותו באשה אף דכאן קנין משפחות מתפשט גם על העובר, אבל לא מצינן למילף טפי מאשה, ורק בעובר לבדו אם הוא ירך מאמו בזה אמרו דהוי כמגרש חצי אשה, אבל במשחרר האם בלא ולד לא שייך למילף מאישות, דקנין אישות אינו מתייחס רק עצם הנפש בעל הרצון והמרגיש שעליו מוזהר

ובר אזהרה הוא וביה שייך ענין קדושין וגרושין, ולכן הוא ברור דהאשה בת שכל והרגש בלא העובר, משא"כ העובר לבדו אינו בצווי ואזהרה ברצון והרגש בלי האם ולכך אינו פועל השחרור אצלו לבד והוי כמשחרר חצי אשה, ועיין בשו"ת רעק"א סימן קע"א גבי קדושי עובר יעו"ש:

אמנם זה דוקא בשטר הא בכסף ודאי דמהני דהוי כמשחרר חציה בכסף, ולפי מה שהעיר ראב"ד דהוי מזכה לעובר דלא קנה, א"כ תלוי בהא דמשתחרר העבד בכסף ע"י אחרים אם מרצונו ולא בעל כרחו כשיטת רבינו ואז הוי טעם מעליא, אבל אם נאמר דאף בע"כ דעבד משתחרר אפשר דבזה עובר זכי לנפשיה ע"י כסף, ואולם להאומרים דאף ירושה דממילא לא זכי עובר עיין ריש פרק מי שמת (דף קמב), ובזה הא ודאי בעל כרחו, דרק גבי בכורה גלי רחמנא דאם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי ואפ"ה לאו בר זכיה הוי כש"כ הכא דלא זכי, אמנם מסתבר דבזכיה דבנפשיה זכי שפיר בר זכיה הוי ואימת אמרו דהמזכה לעובר לא קנה וגם דלאו בר ירושה הוי הוא במידי אחרינא, אבל בגוויה דבנפשיה ובעצמותו ודאי בר זכיה הוי וכמו שאמרו דאי עובר לאו ירך אמו במעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה דהוי גר בפני עצמו ואימיה לא חייצא יעוין יבמות ע"ח, אע"ג דעובר לית ליה זכיה במה דזכי בעצמותו שפיר בר זכיה הוי, ויותר מזה כתבו תוס' ריש פרק בן סו"מ על גירות של קטן דנפשיה בר זכיה הוי יעו"ש, כש"כ לגבי שחרור דהוא זוכה בגופו שיהיה של ולכך לא הוזכר טעם זה בבבלי וירושלמי ודוק:

הלכה ז

בירושלמי פסחים פרק האשה הלכה א', ר' חייא בשם ר' יוחנן מי שחציו עבד וחציו בן חורין קידש אשה אין חוששין לקידושיו, ודכוותה גירש אין חוששין לגירושיו שמואל אמר חוששין לגירושיו אתיא דשמואל כר' יודה דתנינן תמן גנב מי שחציו עבד וחציו ב"ח ר' יודא מחייב וחכמים פוטרין, וצריך מובן מאוד על מה דאמר שמואל חוששין לגירושיו איך משכחת לה גירושין כיון דהקדושין אין תופסין וכבר הרבו לדבר בזה. והנראה לי דמשכחת בעבד עברי שנשא חציה שפחה וחציה ב"ח, דמצד החירות יהיה ולדה חציו ב"ח ואית ליה אב, ומתיחס אליו, ומצד העבדות הוי ולדה חציו עבד ונמצא כי יש להולד אח מאביו בן חורין ישראל גמור מאשה אחרת ישראלית ואותו אח נשא אשה ומת בלא בנים, אשת המת זקוקה להחצי עבד וחצי ב"ח, וכי מייבמה קנאה, דידוע שיטת הראשונים ובראשם הרמב"ן, הביאם ההמ"ג בהלכות יבום פרק ה' הלכה י"ח, דאף דלגבי קדושין איש כתיב ולאו בר דיעה הוא קטן, וקדושי קטן אינו כלום, בכ"ז אם בא קטן על יבמתו קנאה מן התורה דלענין יבום לא בעי שיהא איש ורק ויבמה

כתיב יבם כל דהו עיין יבמות קי"א, נמצא דה"ה בחצי עבד וחצי ב"ח אף ע"ג דלא בר קדושין הוא מ"מ בר יבום הוא וקנאה מן התורה וצריכה גט, וע"ז אמר שמואל גירש חוששין לגירושיו. מיהו נראה דיתכן דמיתה לא מחייב הבא עליה כמו בא על אשת קטן דאיתמעיט פ"ק דקדושין י"ט מאשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן, כן איתמעיט אשת חצי עבד דאשת איש ולא אשת חצי איש, [אח"ז ראיתי מה שהרגיש בזה בפמ"ג לאו"ח בפתיחה כוללת יעו"ש שלא עמד ע"ז]:

ובזה יתבאר מה דתלי לה בפלוגתא דהגונב חצי עבד וחצי ב"ח ומכרו, דהנה בירושלמי סנהדרין דריש טעמו דר' יהודה דמחייב משום דכתיב מאחיו אפילו מקצת אחיו, ומ"ט דרבנן מאחיו עד שיהא כולו אחיו. ונראה דבזה פליגי, דבמכילתא דריש גבי גונב נפש ומכרו שיהא מכור כולו ולא חציו, וע"כ הא דמחייב ר' יהודה אפילו מקצת אחיו אף שמוכר קצתו אינו חייב, מ"מ מה דאיכא צד ישראל ואחוה הא קא מכר ולא שייר מידי, אבל במכר חציו הא קא שייר פלגא דחיובא, ובגיטין דף מ"ג אמר אע"פ שאמרו המקדש חצי אשה אינה מקודשת אבל חציה שפחה וחציה ב"ח שנתקדשה קדושיה קדושין, מ"ט התם שייר בקנינו הכא לא שייר בקנינו, א"כ לפ"ז הא בגט נכרתה לגמרי ממנו דליכא שיור רק שמצד חצי עבדותו לא תפסה קנינו, ופעולת הגט לא נעשה מהצד דעבדות נמצא לפ"ז שחצי עבד וחצי ב"ח שיבם אשת אחיו וקנאה מצד חירותו אם גירשה אחר כך הרי משתלחת ממנו לגמרי, רק בחצי עבדותו מעיקרא לא היתה אשתו, ואינה צריכה כריתות מצד עבדותו, וא"כ דומה למוכר חצי עבד וחצי ב"ח, שבאמת הא מכרו כולו רק שעל צד עבדות אינו חייב ואפ"ה מחייב ר' יהודה ומיקרי גונב נפש ומכרו כולו, כן הכא מיקרי כריתות בלא שיור, אבל לפום רבנן דפטרי יתכן דזה לא מקרי ומכרו כולו משום דעל צד עבדות לא מחייב כן הכא כיון דפעולת הגט לא מועיל בחצי העבדות שלו לא מיקרי כריתות ודוק היטב:

ולפי מה שבארנו יש לדבר במה שהקשה הרשב"א שם דא"כ אמאי בהחולץ דף מ"ו דחצי עבד וחצי ב"ח הבא על א"א דעלמא הולד ממזר מאי שנא מעבד דעלמא דכיון דלאו בר תפיסת קדושין הוא, ולפמש"כ יש לומר דמיקרי בר תפיסת קדושין ע"י יבום באשת אחיו ישראל, אולם עיין במש"כ בהלכות יבום וחליצה פ"א ה"א ואכמ"ל:

פרק ח

הלכה ז

והכניסה לו אשתו עבדים ושפחות כו':

עיין לחם משנה, ודא ברור דהספק לא הוי רק בנכסי צאן ברזל ששמאתן בכתובה והבעל קיבל כל אחריותו בזה ספק למ"ד הדין עמה כו' אבל בנכסי מלוג ממה נפשך אם תאמר דכיון דהגוף שלה לא איכפת מה שהפירות שלו ודאי לא יצאו לחירות, ואם תאמר דכיון שהפירות של בעל הוי כמכורין לחוצה לארץ, הא הקנין הזה הוי בעל כרחו דאשה דזכי בנכסי מלוג שלה רק רבנן תקנו דליקני בעל ותו דהיתרא תקנו ליה רבנן דאיסורא לא תקנו רבנן וכמו דאמר פרק השואל גבי בעל בנכסי אשתו מי מעל יעו"ש, ולא זכי בעל להפירות ולא כתב רבינו דמועיל כאן תפיסה שתפוס בעצמו ויצא לחירות דאין תפיסה מועיל בספק קנסא דרבנן, ורק בעו"ג שמפקיעו ממצות ועוד שירדה בו בפרך פסק דמהני תפיסה כמש"כ המגדול עוז, משא"כ כאן דספק אם מכרו לישראל בחו"ל ודוק:

הלכה יז

עבד שהשיאו רבו בת חורין וכו':

הנה שיטת רבינו בכל הלכה זו שעכשיו מגלה דעתו שמפקיע השעבוד מעליו, וצ"ל הא דאמר בגמרא לא עביד איסורא היינו שכיון דאינו רק מעוכב גט שחרור איסורו קל לענין ב"ח וכמו שפסק רבינו שאינו אוכל בתרומה, ודלא כרש"י שפירש שזה הוראה ששחררו מקודם. אולם חילק רבינו בין קריאה בספר תורה להוציא הציבור דשם אם רבו א"ל קרא בתורה יצא לחירות, אבל בתלמוד תורה אף אם למדו לא יצא לחירות, והא דאמר דקטן נאמן להעיד שיצא מבה"ס היינו דלא חיישינן שמא עביד רבו מה שאסור, וכן משמע מדברי הלכות שם. אולם בגמרא שם לפי הגירסא שלפנינו מוכח דשוה זה לקרא בספר וצ"ע בזה:

הלכה כ

ישראל שתקף (ב)עו"ג קטן או מצא תינוק עו"ג כו':

מפורש הוא בירושלמי פרק הערל הלכה א' בן איש אי את מוהלו בע"כ, ר' יוחנן בעי הא בן קטן את מוהלו בע"כ ואפילו כבנו של ארכינוס, ר' חזקיה בשם ר' בא הא כיני מצא תינוק מושלך הטבילו לשם עבד הרי את מוהלו לשום עבד הטבילו לשום בן חורין את מוהלו לשום בן חורין כו', ולכן פירש רבינו או במצא תינוק מושלך או בתקף עו"ג

קטן שבידו לתקוף בו ומסור בידו לעבוד בו לכן יכול לטובלו לשם גר אבל מי שאינו תחת ידו כבנו של ארכינוס אינו מוהלו ומטבילו בלא דעת האב, ובמקום אחר הארכתי דהוי טבילה קודם מילה ואנן קיי"ל דאינו גר עד שימול ואח"כ יטבול, לכן שינה רבינו לשון הירושלמי, ויעוין לחם משנה ודוק:

הלכה כא

קנו עצמן כו':

פירוש ולא מועיל מה שרבו יתקפם במים דכיון דרבו עדיין עו"ג הוא לא קני לגופיה ע"י טבילה ודוק:

פרק ט

הלכה ז

אבל עבדים שהכניסה לו אשתו כו', חייב במזונותיהן:

נ"ב מפורש הוא במדרש רבה בראשית פרשה מ"ה על קרא דלה שפחה מצרית, שפחת מלוג היתה והיה חייב במזונותיה ולא היה רשאי למוכרה יעו"ש, וביותר בפסיקתא זוטרתי: